

Методологія дослідження публічної служби особливого призначення

Р. Г. Ботвінов

Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

УДК 342.951: 351.74

DOI: 10.15421/15201749

У статті аналізуються методологічні підходи дослідження публічної служби особливого призначення, посадові особи якої здійснюють професійну діяльність із реалізації функцій, прав і обов'язків органів державної влади в особливих умовах, що регулюється спеціальними нормативними актами. Автор наголошує, що в умовах зміни ідеологічних орієнтирів у суспільстві потрібен новий понятійний апарат і сучасні методологічні засоби наукових досліджень у сфері публічного управління.

На думку автора, інтеграція різних напрямів у вивченні публічно-правових явищ, різноманітність методологічних підходів та прийомів, їх взаємодоповнення є запорукою успішного дослідницького пошуку. Автор доводить, що відсутність єдиної науково обґрунтованої моделі розвитку публічної служби і її галузевих різновидів не дозволяє сьогодні сформувати відповідний законодавчий масив, а в результаті – помітно знижує ефективність функціонування апарату державного управління.

Автор доходить висновку, що вивчення публічної служби особливого призначення має свою специфіку, яка заснована на використанні як загальних наукових, так і спеціальних методів та форм пізнання процесів і явищ. Основним його завданням є виявлення й обґрунтування всіх факторів і аспектів службової діяльності у правоохоронній сфері держави.

Ключові слова: публічна служба; публічна служба особливого призначення; правоохоронна діяльність; захист прав людини; інтеграційне праворозуміння

Methodology of studying the special purpose public service

R. G. Botvinov

Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Administration, National academy for public administration under the President of Ukraine

The Article analyzes the methodological approaches to studying the special purpose public service, whose officials carry out professional activities on the implementation of functions, rights and obligations of state governmental bodies within the certain conditions, which is governed by special regulations. The author stresses that under the conditions of changing ideological landmarks in society, a new conceptual framework and modern methodological means of scientific researches in the field of the public administration are required.

According to the author, the integration of different areas in studying the public and legal phenomena, diversity of methodological approaches and techniques, as well as their mutual complementation are key to the successful researcher's inquiry. The author argues that the lack of a common scientifically-grounded model for the development of the public service and its branch-wise varieties does not allow forming the relevant legislative aggregation for today, and as a result, it significantly reduces the efficiency in the functioning of the state administrative machinery.

The author comes to the conclusion that the study of the special purpose public service has its own specificity, which is based on the use of both general scientific and special methods and forms of cognizing processes and phenomena. His main task is to identify and substantiate all factors and aspects of official activities in the law-enforcement sphere of the State.

Keywords: public service; special purpose public service; law enforcement activities; protection of human rights; integrative legal consciousness

Цитування даної статті: Ботвінов Р. Г. Методологія дослідження публічної служби особливого призначення / Р. Г. Ботвінов // *Аспекти публічного управління*. – 2017. – Т. 5. – № 12. – С. 42-49.

Citation of this article: Botvinov, R.G. (2017). Metodolohiia doslidzhennia publichnoi sluzhby osoblyvoho pryznachennia [Methodology of studying the special purpose public service]. *Public administration aspects*, 5 (12), 42-49.

Received: 5.12.2017

Accepted: 12.12.2017

Методология исследования публичной службы особого назначения

Р. Г. Ботвинов

Днепропетровский региональный институт государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины

В статье анализируются методологические подходы исследования публичной службы особого назначения, должностные лица которой осуществляют профессиональную деятельность по реализации функций, прав и обязанностей органов государственной власти в особых условиях, что регулируется специальными нормативными актами. Автор отмечает, что в условиях изменения идеологических ориентиров в обществе нужны новый понятийный аппарат и современные методологические средства научных исследований в сфере публичного управления.

По мнению автора, интеграция различных направлений в изучении публично-правовых явлений, разнообразие методологических подходов и приемов, их взаимодополнение является залогом успешного исследовательского поиска. Автор доказывает, что отсутствие единой научно обоснованной модели развития публичной службы и ее отраслевых разновидностей не позволяет сегодня сформировать соответствующий законодательный массив, а в результате – заметно снижает эффективность функционирования аппарата государственного управления.

Автор приходит к выводу, что изучение публичной службы особого назначения имеет свою специфику, которая основана на использовании в качестве как общих научных, так и специальных методов и форм познания процессов и явлений. Основной его задачей является выявление и обоснование всех факторов и аспектов служебной деятельности в правоохранительной сфере государства.

Ключевые слова: публичная служба; публичная служба особого назначения; правоохранительная деятельность; защита прав человека; интеграционное правопонимание

Постановка проблеми. Формування сучасної української державності, закріпленої в Конституції України, зумовило зміни в усіх сферах державно-правового розвитку, призвело до переорієнтації загальнонаціональних пріоритетів, обумовило встановлення пріоритету прав і свобод особистості відносно інтересів суспільства і держави. Парадигма соціального розвитку України, заснована на принципах конституційної демократії, гласності, відкритості, підконтрольності держави інститутам громадянського суспільства, привела до руйнування старої партійної номенклатури, докорінних змін у системі державного управління та становлення принципово нового інституту публічної служби та її галузевих різновидів.

Еволюційний розвиток держави закономірно зумовив появу значної кількості теоретичних і прикладних проблем, пов'язаних із розвитком публічної служби. Серед них центральне місце посідають проблеми теоретико-правового та методологічного характеру. Указом Президента України № 501 / 2015 затверджено Національну стратегію у сфері

прав людини, що зумовлено «необхідністю вдосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвого механізму захисту в Україні прав і свобод людини, вирішення системних проблем у зазначеній сфері».

Разом із тим ефективність забезпечення прав людини в нашій країні і відповідно публічної служби особливого призначення, функціональним призначенням якої є захист цих прав, не повною мірою задовольняє потреби українського суспільства. Президент України Петро Порошенко 17 листопада 2017 р. підписав указ «Про оголошення в Україні 2018 року роком реалізації правопросвітницького проекту «Я маю право» [1], спрямований на підвищення рівня захисту конституційних прав і свобод громадян. За таких умов значно посилюється соціальна відповідальність публічних службовців особливого призначення – суддів, працівників правоохоронних органів тощо.

У зв'язку з цим наріжним каменем досліджень у сфері регулювання публічної служби особливого призначення стає

пошук нових теоретико-методологічних підходів, які дозволяють підвищити суспільну ефективність цього інституту.

Актуалізація дослідження проблем публічної служби особливого призначення обумовлена відсутністю сформованої теоретико-методологічної доктрини, яка визначає погляди на основні положення публічно-службової діяльності. Ці питання висвітлювались у роботах С. Дубенко, Н. Липовської, О. Петренко, С. Сergyгіна, О. Сушинського, В. Тимківа, проте методологія дослідження публічної служби особливого призначення ще не була об'єктом окремого дослідження.

Мета статті – визначення методологічних засад дослідження публічної служби особливого призначення в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні загальновідомо, що методологія наукового пізнання процесів і явищ суспільного життя, правових та соціальних феноменів, державного управління в різних сферах носить багаторівневий характер. Визнаючи методологічний плюралізм, гносеологічну цінність різних форм і методів пізнання, сучасні наукові уявлення дедалі більше тяжіють до онтологічного сприйняття й оцінки існуючих державно-правових реалій, тобто оцінці, заснованої на єдності світу у всьому його різноманітті. Сучасне гуманітарне знання оперує великою кількістю філософських і державно-правових теорій.

Разом із тим, на переконання багатьох дослідників, принципово нові стани суспільства не піддаються опису на основі застарілого категоріального апарату. Ще П. А. Сорокін відзначав, що людству потрібен новий ціннісний юридичний світогляд, в якому знайдуть своє вираження і емпіричні основи, і метафізичні істини. Мова йде не про підсумовування, але про їх єдність на базі взаємного збагачення [2, с.504].

Все це передбачає глобальні зміни у свідомості людей, які визначають свою соціальну місію. Основою інтегральної правосвідомості може стати гуманіс-

тичне вчення про ноосферу, в розробку якого зробили внесок видатні науковці, зокрема Тейяр де Шарден, В. І. Вернадський тощо.

За таких умов потрібен новий понятійний апарат і сучасні методологічні засоби науки. Відсутність виразних методологічних орієнтирів дослідження проблем публічної служби в цілому і публічної служби особливого призначення зокрема призвела до помітного відставання вітчизняної науки від загально-визнаних у розвинених зарубіжних державах підходів до розуміння сутності як у цілому правоохоронної діяльності, так і служби в органах, які реалізують таку діяльність.

З одного боку, сучасна наука, як і раніше, не дивлячись на відому критику, визнає діалектико-матеріалістичний метод пізнання як один із найбільш обґрунтованих способів пізнання навколишнього світу. Діалектико-матеріалістичні уявлення про розвиток суспільства й держави, закладені в працях класиків філософії, не втратили свого значення і сьогодні. Наприклад, абсолютно беззаперечно звучать численні теоретико-методологічні положення стосовно причинно-факторних зв'язків у вивченні соціальних систем та їх елементів [3, с.23].

Розгляд суспільства як цілісної соціальної системи і застосування під час вивчення соціально-правових процесів та явищ системного підходу, закладеного в надрах діалектичного матеріалізму, і сьогодні виступає наріжним каменем всієї методологічної системи пізнання об'єктивного світу.

З іншого боку, сьогодні матеріалістичні методологічні принципи в теорії соціального пізнання багатьма дослідниками відсуваються на задній план, поступаючись місцем іншим методологічним парадигмам.

Слід констатувати, що сучасні методологічні підходи в теорії державного управління у більшості випадків досить глибоко досліджені і описані в

спеціальній літературі, а також у низці дисертаційних досліджень останнього часу.

Розгорнуту класифікацію методологічних підходів до пізнання державно-правових явищ наводять дослідники В. Д. Бакуменко, В. М. Князєв і Ю. П. Сурмін. Залежно від предметного змісту дослідницької діяльності, ними виділяються методології пізнання, оцінки, практики, аналітики, прогнозування, навчання, комунікації, моделювання, конструювання, діагностики, управління, виробництва, перетворення, споживання, суб'єкт-об'єктної взаємодії, процесів, інновацій, відносин, спільнот, цінностей, норм, систем, а також інституційна і діяльнісна методології. Вченими підкреслюється, що методологія правового регулювання являє собою складну систему категорій, принципів, норм, цінностей, парадигм, теорій і самих методів, яка забезпечує пізнавальну й практичну діяльність [4, с.28].

Зокрема, аналізуючи методологічні погляди на дослідження природи державної служби як складного соціального явища, що об'єднує різноманітні сутнісні характеристики, Ю. П. Сурмін доходить висновку про їхню обмеженість. На його думку, це обумовлено, по-перше, якісними змінами в суспільстві, динамічними процесами його переходу від індустріальної стадії розвитку до інформаційної; по-друге, демократизацією державної служби в цілому і її галузевих різновидів, що призвела до висування чиновництву принципово нових вимог, пов'язаних із володінням ментальністю, методологією та інструментарієм публічного управління; по-третє, значним ускладненням сутності самої державної служби як соціально-правового явища [4].

Аналіз сучасних правових теорій дозволяє зробити висновок про те, що сьогодні найбільш помітно виділилася теорія інтеграційного праворозуміння, у межах якої робиться успішна спроба створення «нового каркасу» теорії дер-

жави і права та окремих галузей.

Як і будь-який новий теоретико-правовий напрямок, теорія інтеграційного праворозуміння знаходить все більше й більше прихильників. У поглядах сучасних теоретиків держави та права все глибше простежуються ідеї компромісу, широкого методологічного плюралізму [5]. За наявності деяких протиріч із окремих методологічних питань у вітчизняній науці спостерігається стійка тенденція до розуміння права і, відповідно, держави в їх онтологічній єдності. Центральне місце в теорії інтеграційного (а як синонім – онтологічного) праворозуміння відводиться особистості, її правам та свободам як вищим правовим ідеалам і цінностям. Із цим складно сперечатися, однак у вітчизняній науці права і свободи особистості розглядаються не на основі західної (ліберально-індивідуалістичної інтерпретації, в якій особиста свобода ставиться понад усе), а з позиції прав і свобод як «вираження розумних основ соціальної нормативності» [6, с.24], що сприяють «збереженню і розвитку людського роду» [7, с.2-3]. Формування вільної, відповідальної особистості, особистості з високою гідністю є ключовою ланкою, яка відіграє визначальну роль у вирішенні проблем сучасного суспільства [8].

З цим зауваженням важко не погодитися, оскільки аналіз гуманістичних державно-правових та політичних вчень свідчить, що кожне з них стосувалося проблем взаємин окремої особистості з суспільством і державою [9]. У сучасному світі особистість, її права та свободи не в індивідуальному, а саме в загальнолюдському масштабі визнаються вищою правовою цінністю. Тому в теорії держави і права категорія «особистість» має ключове значення. На наш погляд, сутність і зміст взаємовідносин особистості й держави повинні ґрунтуватися на визнанні пріоритету прав та законних інтересів особистості відносно інших соціально значущих цінностей і обумовлювати встановлення відповідальності

держави за дотримання прав та свобод людини і громадянина.

Подібне гуманістичне розуміння проблем держави, права й політики спостерігається і в роботах провідних зарубіжних вчених, де простежується загальна тенденція у відстоюванні ліберальних цінностей держави та права. Найбільш концентровано сучасна доктрина західноєвропейського ліберального праворозуміння представлена в роботах К. Поппера [10] та інших науковців (Б. Рассел, Л. Вітгенштейн, Т. Кун, І. Лакатос, П. Фейерабанд), у яких дається філософське обґрунтування основних цінностей ліберальної демократії, перш за все індивідуальної свободи, тобто свободи прийняття самостійних відповідальних рішень та їх здійснення.

Основні демократичні цінності знаходять відображення у всіх напрямках сучасної західної державно-правової думки. Зокрема, відомий американський політолог Г. Лассуелл і його послідовники, які досліджували широкий спектр політичних феноменів, закликають розглядати формальні політичні інститути і структуру процесу прийняття управлінських рішень у соціальному контексті [11]. На їхню думку, основне завдання сучасної науки має бути зведене до пошуку «ключових» особистісних цінностей та мотивацій, які можуть бути встановлені на найвищому рівні узагальнення. Саме соціально значущі цінності визначають політичне середовище в тому чи іншому соціумі.

Разом із тим процес наукового пошуку у сфері методології держави і права не стоїть на місці. На сьогодні здійснюється масштабний пошук нових методологічних прийомів і підходів у цій сфері наукового знання. У цьому процесі пильна увага дослідників прикута до вивчення вітчизняної та зарубіжної спадщини у сфері методології права й держави. Особлива увага виділяється вивченню праць представників соціологічного, психологічного, феноменологічного, герменевтичного та інших неетатичних (по суті

ірраціональних, ідеалістичних) напрямів суспільствознавства на основі їх інтеграції з традиційними матеріалістичними доктринами і концепціями.

Саме в інтеграції (раціональному об'єднанні, синергії) різних напрямів у вивченні державно-правових явищ, різноманітності методологічних підходів і прийомів, їх взаємодоповненні слід здійснювати методологічні побудови при дослідженні проблем держави. У зв'язку з цим традиційний комплексний аналіз проблем публічної служби та її галузевих різновидів може бути істотно доповнений іншими методологічними прийомами.

Таким чином, саме інтегративний підхід повинен бути покладений в основу оцінки сутності процесів і явищ публічної служби особливого призначення. Прикладне ж його втілення полягає в побудові нової вітчизняної моделі публічної служби особливого призначення як одного з центральних елементів правоохоронної діяльності. Наслідком його реалізації стане формування та реалізація нової парадигми публічної служби особливого призначення, заснованої на неетативних принципах пріоритету духовно-морального розвитку посадових осіб органів особливого призначення.

Саме відсутність єдиної науково обґрунтованої моделі розвитку публічної служби та її галузевих різновидів не дозволяє сьогодні сформувавши відповідний законодавчий масив, а в результаті – помітно знижує ефективність функціонування апарату державного управління, не дозволяє проводити ефективну правоохоронну діяльність. Слід зазначити, що правове регулювання публічної служби особливого призначення на сьогодні відстає від реальних потреб розвитку держави та суспільства і не забезпечує повною мірою правопорядок, організацію забезпечення законності та прав людини.

Таким чином, увага до проблем методології пов'язана з потребами законодавчої і правозастосовчої практики у визначенні загальних доктринальних

настанов побудови сучасної моделі публічної служби особливого призначення, яка адекватно відповідає потребам державного розвитку. При цьому одним із найбільш серйозних питань публічної служби особливого призначення є невідповідність її концептуально-теоретичних основ і практики здійснення.

На нашу думку, науковий аналіз публічної служби особливого призначення передбачає:

1) застосування різних методів наукового пізнання, що дозволяють на основі інтегративності встановити її взаємозв'язки з основними напрямками правоохоронної діяльності;

2) виокремлення та аналіз внутрішніх елементів досліджуваної сукупності, які характеризують предмет, метод, суб'єктний склад, а також їх функціонально-цільове призначення;

3) пізнання особливостей зовнішніх і внутрішньо організаційних зв'язків між елементами системи публічної служби особливого призначення;

4) виявлення основних закономірностей формування і розвитку даного соціально-правового явища, його організаційно-правового регулювання.

На підставі викладеного науковий аналіз публічної служби особливого призначення можна визначити, перш за все, як сукупність методів пізнання, за допомогою яких забезпечується наукове дослідження проблем професійної діяльності громадян із забезпечення функцій державних органів особливого призначення. Як сукупність методів пізнання публічної служби особливого призначення він дозволяє виявити основні закономірності формування та розвитку публічної служби особливого призначення і, що важливо, обґрунтувати найбільш ефективні шляхи їх вирішення. У цьому розумінні аналіз публічної служби особливого призначення може бути використаний як інструмент оптимізації функціонування держави в даній сфері.

Висновок. Таким чином, вивчення публічної служби особливого призначення

має свою специфіку, яка заснована на використанні як загальних наукових, так і спеціальних методів та форм пізнання процесів і явищ. Основним його завданням є виявлення та обґрунтування всіх факторів і аспектів службової діяльності в правоохоронній сфері держави. В основу дослідження повинна бути закладена система знань про кількісні та якісні сторони професійної діяльності посадових осіб органів особливого призначення у сфері здійснення правоохоронної діяльності.

Сутність і зміст сучасної теорії публічної служби особливого призначення складають засади сучасного праворозуміння, що сформувалися за останні два десятиліття у вітчизняній науці на основі переосмислення історичного досвіду держави і суспільства. Їх можна звести до наступних положень:

– у правовій демократичній державі вищою правовою цінністю є людина, її основні права і свободи;

– особистість, її основні права і свободи є основним об'єктом правового захисту держави, її органів та посадових осіб;

– захист особистості здійснюється тільки правовими засобами, які визначаються Конституцією України та чинним законодавством;

– діяльність органів особливого призначення держави здійснюється на основі основоположних правових і організаційних принципів, закріплених у вітчизняному та міжнародному праві;

– ситуаційна доцільність у державному управлінні категорично не може розглядатися в якості підстави обмеження основних прав і свобод особистості;

– діяльність органів особливого призначення може здійснюватися тільки у правовій формі публічної служби особливого призначення;

– публічна служба особливого призначення є професійною службовою діяльністю громадян на основі неетативних засад – патріотизму, службового обов'язку і відповідального служіння

Батьківщині та ін.;

– організаційні форми здійснення публічної служби особливого призначення різноманітні, однак їх реалізація підпорядкована єдиній загальнонаціональній меті – зміцненню демократичної соціально орієнтованої державності в сучасній Україні;

– адміністративно-правове регулювання забезпечує закріплення (позитивацію) в адміністративному законодавстві і правозастосовчій діяльності неагативних засад публічної служби особливого призначення, зокрема вимог духовно-морального характеру до публічної служби особливого призначення.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Про оголошення в Україні 2018 року Роком реалізації правопросвітницького проекту «Я маю право!» : указ Президента України від 14 листопада 2017 року № 361/2017. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/361/2017>
2. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество / П. А. Сорокин. – М. : Логос, 1992. – 594 с.
3. Публічна служба: системна парадигма : кол. моногр. / К. О. Вашченко, С. М. Серьогін, Є. І. Бородин, Н. А. Липовська, Н. Г. Сорокіна [та ін.] ; за заг. ред. С. М. Серьогіна. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. – 256 с.
4. Бакуменко В. Д. Становление методологии государственного управления / В. Д. Бакуменко, В. Н. Князев, Ю. П. Сурмин // Управление государственной службой Российской Федерации: Материалы научно-практического семинара (РАГС, 30 октября 2003 года). – М., 2004. – С. 28-31.
5. Сурмин Ю. П. Государственная служба: сущность и тенденции развития / Ю. П. Сурмин // Образование и общество : научный информационно-аналитический журнал. – Режим доступа : <http://www.education.rekom.ru>
6. Ситар І. Праворозуміння як методологічний інструментарій аккультураційних процесів (у контексті класифікації правових систем) / І. Ситар // Jurnalul juridic național: teorie și practică: Međunar. науч.-практ. журнал . – 2014. – № 6. – С. 40-43.
7. Нерсесянц В. С. Философия права / В. С. Нерсесянц. – М. : Прогресс, 2001. – 724 с.
8. История политических и правовых учений : учеб. для вузов / под общ. ред. О. В. Мартышина. – М. : Логос, 2004. – 396 с.
9. Гришук О. В. Окремі філософсько-правові аспекти взаємозв'язку людської гідності та природного права / О. В. Гришук // Актуальні проблеми держави і права. – Режим доступу: <http://www.apdr.in.ua/v69/5.pdf>
10. Поппер К. Открытое общество и его враги / К. Поппер. – М. : Прогресс, 1992. – Т. 1. – 448 с.
11. Лассуэлл Г. Д. Методология исследования проблем политики / Г. Д. Лассуэлл, Н. В. Короткова // Политическая наука на рубеже веков : пробл.-темат. сб. – М., 2000. – № 4. – С. 159-161.

REFERENCES:

1. *Pro oğoloshennya v Ukrayini 2018 roku Rokom realizaciyi pravoprosvitnyczkogo proektu «Ya mayu pravo!»: ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 14 lystopada 2017 roku № 361/2017* [About Announcement in 2018 by the Year of Realization of the Law-Education Project «I Have a Right!»: Decree of the President of Ukraine dated November 14, 2017 № 361/2017]. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/361/2017> [in Ukrainian].
2. Sorokyn, P.A. (1992). *Chelovek. Civilizacija. Obshhestvo*. Moscow: Logos [in Russian].
3. Vashhenko, K.O., Serogin, S.M., Borodin, Ye.I., Lypovska, N.A., & Sorokina, N.G. et al. (2017). *Publichna sluzhba: systemna paradygma* [Public service: system paradigm]. S. M. Serogina (Ed.). Dnipro: DRIDU NADU [in Ukrainian].
4. Bakumenko, V.D., Knyazev, V.N., & Surmyn, Yu.P. (2004). *Stanovlenie metodologii gosudarstvennogo upravlenija* [Formation of the methodology of public administration]. *Upravlenie*

- gosudarstvennoj sluzhboj Rossijskoj Federacii – Management of the civil service of the Russian Federation: Proceedings of the Scientific and Practical Seminar* (pp. 28-31) [in Russian].
5. Surmyn, Yu.P. (2015). Gosudarstvennaja sluzhba: sushhnost i tendencii razvitija [Public service: the nature and development trends]. *Education and society: a scientific information and analytical journal*. Retrieved from: <http://www.education.rekom.ru> [in Russian].
6. Sytar, I. (2014). Pravorozuminnja yak metodologichnyj instrumentarij akulturacijnyh procesiv (u konteksti klasyfikaciyi pravovyh system) [Law understanding as a methodological toolkit for acculturation processes (in the context of the classification of legal systems)]. *Jurnalul juridic național: teorie și practică: Intern. scientific-practical journal*, 6, 40-43 [in Ukrainian].
7. Nersesyancz, V.S. (2001). *Filosofija prava [Philosophy of Law]*. Moscow: Progress [in Russian].
8. Martyshin, O.V. (Ed.). (2004). *Istorija politicheskikh i pravovyh uchenij [History of political and legal doctrines]*. Moscow: Logos [in Russian].
9. Gryshhuk, O.V. (2013). Okremi filosofsko-pravovi aspekty vzayemozvyazku lyudskoyi gidnosti ta pryrodnoho prava [Separate philosophical and legal aspects of the relationship of human dignity and natural law]. *Actual problems of state and law*. Retrieved from: <http://www.apdp.in.ua/v69/5.pdf> [in Ukrainian].
10. Popper, K. (1992). *Otkrytoe obshchestvo i ego vragi [Open society and its enemies]*. (Vol. 1). Moscow: Progress [in Russian].
11. Lassujell, G.D., & Korotkova, N.V. (2000). Metodologija issledovanija problem politiki [Methodology for researching policy issues]. *Political science at the turn of the century: problem-thematic collection*, 4, 159-161 [in Russian].

Ботвінов Ростислав Георгійович – кандидат юридичних наук, докторант
 Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України
 Адреса: 49044, м. Дніпро, вул. Гоголя, 29
 Email: pravo.0050@gmail.com

Botvinov Rostyslav G. – Ph. D., Assoc. Prof.
 Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Administration, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine
 Address: 29 Gogol, str. Dnipro, 49044, Ukraine
 Email: pravo.0050@gmail.com